

Mì-thuigse, Dìth Tuigse, Tàthagan:
Buannachd nam Mearachd ann an
Cruinneachaidhean Beul-Aithris Alasdair
MhicGille Mhìcheil

DOMHNALL UILLEAM STIÙBHART

ABSTRACT

The field notebooks of Alexander Carmichael (1832–1912), now transcribed, catalogued, and available at www.carmichaelwatson.lib.ed.ac.uk, allow us to eavesdrop on interactions between a major Highland folklore collector and his informants. Carmichael noted names, ages, locations, and occupations of interviewees, along with dates of interviews, allowing us to trace continuities, breaks, and developments in his collecting career over more than half a century. Carmichael's cluttered and sometimes chaotic notebooks free us from the notion of a formal encounter between performer and audience (or collector), and allow us to take in the multiplicity of voices heard in the Highland ceilidh house. The paper focuses upon the miscommunications, misunderstandings, mistaken inferences, confusions, and communicative breakdowns recorded in Carmichael's notebooks, and explores what these may reveal about relations between the recorder and his informants.

Mì-thuigse, Dìth Thuigse, Tàthagan: Buannachd nam Mearachd ann an Cruinneachaidhean Beul-Aithris Alasdair MhicGille Mhìcheil

DOMHNALL UILLEAM STIÙBHART

ABSTRACT. The field notebooks of Alexander Carmichael (1832–1912), now transcribed, catalogued, and available at www.carmichaelwatson.lib.ed.ac.uk, allow us to eavesdrop on interactions between a major Highland folklore collector and his informants. Carmichael noted names, ages, locations, and occupations of interviewees, along with dates of interviews, allowing us to trace continuities, breaks, and developments in his collecting career over more than half a century. Carmichael's cluttered and sometimes chaotic notebooks free us from the notion of a formal encounter between performer and audience (or collector), and allow us to take in the multiplicity of voices heard in the Highland céilidh house. The paper focuses upon the miscommunications, misunderstandings, mistaken inferences, confusions, and communicative breakdowns recorded in Carmichael's notebooks, and explores what these may reveal about relations between the recorder and his informants.

Tha iomadach neach-cruinneachaidh beul-aithris air a bhith an sàs ann an obair-trusaidh air Gàidhealtachd na h-Alba; 'nam measg, air deagh adhbharan agus air droch adhbharan cho math, tha àite suaicheanta aig Alasdair Gilleasbaig MacGilleMhìcheil (1832–1912). Liosach bho thùs, ris a' ghàidsearachd mar bhith-beò, thòisich e a' clàradh dualchas nan Gàidheal a's t-samhradh 1860, 's e stéidhichte aig an àm ann an Eilean Ìle. As leth Iain Òig Ìle, fear-deasachaidh *Popular Tales of the West Highlands* (4 leabh, 1860–62), chuir e 'aghaidh air sgeulachdan eadar-nàiseanta agus laoidhean na Féinne; cuideachd, rinn e cruinneachadh cuibhseach farsaing de theacsaichean mhith-òran Gàidhlig airson an Lieut. Donald Campbell, ùghdar *A Treatise on the Language, Poetry, and Music of the Highland Clans* (1862). B' ann eadar 1864 agus 1882, ge-tà, an linn shoirbheachail anns an robh e a' dèanamh còmhnaidh ann an Uibhist, a' togail teaghlach, agus a' tighinn beò am measg nan daoine, a ràinig e àirde a chomais mar neach-cruinneachaidh. Dh'fhàgadh làrach nam bliadhnachan sin, na cuimhneachain a dhealbhaich e asda, buaidh mhaireannach air stoidhle-chruinneachaidh agus dòighean-clàraidh Alasdair, air an t-seòrsa caidreachais a mhiannaicheadh e a bhith eadar e fhéin agus na h-aithrisichean, agus air na bun-bheachdan agus na seallaidhean eachdraidheil agus litreachail a dhealbhaich na modhannan-deasachaidh a chuireadh e gu feum ann an *Carmina Gadelica* (Stiùbhart 2008a: 13–15).

Tha a' cheud dà leabhar de *Charmina Gadelica*, a' mhór-chuid dhiubh air a lionadh le beannachdan, orthachan, agus ùrnaighean, 'nan càrn-cuimhne buan air saothair Alasdair MhicGilleMhìcheil, an dà chuid mar fhear-cruinneachaidh agus mar fhear-deasachaidh. Cha bheag na trioblaidean a dh'éireas asda, ge-tà, 's e cho nochdaidh an-diugh gun deach na chruinnich e ath-obrachadh agus a dhealbhadh às ùr airson a' chlà. Mar a sgrìobh Iain Latharna Caimbeul, cha sheas *Carmina Gadelica* mar taisbeanadh litireil air na chruinnich MacGilleMhìcheil, ach mar taisbeanadh litreachail (Campbell 1978–81a: 13; cuideachd Black 2008; Bruford 1983; Meek 2007; Robertson 1971-76). Am measg an tasglainn gléidhte ann an Leabharlann Oilthigh Dhùn Éideann, tha a-nis lorg againn air leabhraichean-raoin, air leabhraichean tar-sgrìobhaidh, agus air na tha air fhàgail de phàipearan deasachaidh Alasdair MhicGilleMhìcheil (Stiùbhart 2008a: 22–4). Le seo f'ar comhair, dh'fhaodadh e bhith gu bheil cothrom ann breith chothromach a thoirt a-mach m'a dhìleab. Fad a réis leanadh MacGilleMhìcheil comhairle Iain Òig Ìle. An clàradh a bhith facal air an fhacal. Mion-fhiosrachadh 'na lùib mu cuine agus có: ceann-latha, ainm, sloinneadh, aois, àite-fuirich, obair (Stiùbhart 2008a: 3–5). 'S urrainnear a-réisde cùrsa beatha an fhir-chruinneachaidh a

leantainn gu mionaideach anns na pàipearan, chan e a-mhàin có ris a bhruidhneadh e agus càite, ach mar a dh'atharraicheadh, agus mar nach atharraicheadh, na gnèithean beul-aithris agus na cuspairean a bu mhiannaichte leis, agus na dòighean-cruinneachaidh cho math. 'S urrainnear coimhead gu mionaideach air na deifir sheòrsachan de dhàimh agus de chonaltradh eadar MacGilleMhìcheil agus iadsan a thug seachad an cuid dualchais – gun luaidh orrasan nach tug a bharrachd. Anns na leabhraichean-raoin, 's urrainnear mion-sgrùdadh a thoirt a-mach air amannan sònraichte agus air tachartais shònraichte ann an cùrsa-cruinneachaidh MhicGilleMhìcheil. Mu dheireadh, 's urrainnear, an-dràsda agus a-rithist, ar n-aire a thoirt do na h-amannan 'nuair a dh'fhàillich an tuigse, 'nuair a chaidh an caidreachas a mhilleadh, amannan nan tàthag agus nam facal anns a' ghuth thàmh.

Sin na buinn-còmhradh a bhios fainear dhuinn anns an earrainn ghoirid seo, cuspairean aig a bheil mar chinn-uidhe caochladh roinnean-eòlais ùrail torrach inntinneach, roinnean a ghabhas gnothaich ri mì-thuigse, ri mì-mhìneachadh, agus ri mì-bhreithneachadh: sosiochànanachas, teoiric conaltraidh-cànain, agus pragmatachas.¹ Dh'fhaodadh e bhith nach eil na cunnartan a dh'fhaodadh éirigh an lùib mì-thuigse ann an obair-chruinneachaidh beul-aithris buileach cho da-rìribh 's a bhios iad ann an gnothaichean leighiseachd, stiùireadh eitealan, no comann anns a' bhlàr; ach gheibhear innte a cuid thubaistean fhéin: nàire, magadh, tàir, droch chliù, agus, air uaireannan, fiù's nas miosa buileach.

Tha cuspairean de'n leithid a' cur air chuimhne dhuinn an astair fhada eadar duilleagan clòbhualte *Charmina Gadelica*, grinn soilleir so-thuigseach, agus an ruth-ràth de sgròbalaich dhoilleir chabhagaich a lìonas na leabhraichean-raoin. Tha iad sin loma-làn de dh'othail iomadach guth, iad uile a' farpaisich ri chéile gus ar n-aire a ghlacadh ann an cabadaich far a bheil air uaireannan a' chiall fhéin an impis ciaradh às. Tha fianais nan leabhraichean-raoin a' dol às àicheadh gu bheil a' bheil-aithris stéidhichte air aon aithrisiche a-mhàin agus an clàraiche. Am broinn nan taighean-céilidh pàipeir sin gheibhear sgaoilteachd de dheifir ghuthan, a' toirt a-steach oirnn mar a bha an dualchas aig an àm ud fhathast beò, aig cridhe na coimhearsnachd. Ann a bhith a' toirt sùil gheur bhreithneachail air pàipearan MhicGilleMhìcheil, feumar beachdachadh mu dé is ciall dha-rìribh do bhriathran leithid clàraiche no aithrisiche, dé cho eadar-dhealaichte no co-ionnan a tha iad. Tro obair dlùth-leughaidh, bheirear an aire don chaidreachas eadar-mhìneachail eadar aithrisiche agus éisdeachd, agus don phròiseas robach mhì-fhoirmeil anns an téid dualchas a bhuaibh, a dhealbhadh, agus a dheasachadh. Tuigear mar a chaidh Alasdair MacGilleMhìcheil agus an luchd-cuideachaidh ann an Dùn Éideann gu mionaideach tro na ceudan de ghuthan eadar-dhealaichte, agus na mìltean de phìosan beul-aithris eadar-dhealaichte, 'gan deasachadh, agus le mór-shaothair, mac-meanmna, agus neart inntinn, a' cruthachadh fear de na leabhraichean-ealain a bu chudromaiche r' a linn, *Carmina Gadelica* (Black 2008; Campbell 1978–81b; Macdonald 2008).

Cha b' ann a-mhàin air a chuid obair-chlàraidh a tha cliù euchdan MhicGilleMhìcheil stéidhichte, ach air na h-oidhirpean a rinn e gus brìgh an dualchais a thoirt am follais. 'S tric a bhios sgoilearan conaltraidh a' cur an céill gur ann ciogailteach meachranach, fiù's mearachdach, 's a tha còmhradh 'nar measg. Le iomadach gnè de bheil-aithris, gnèithean air an compàirteachadh am measg coimhearsnachdan beaga, drùidhte le eòlas ionadail, gheibhear briathran, gnàthasan-cainnt, gràmar, céisean-mìneachaidh, creideasan, agus seallaidhean cultarach, 's iad cho tric às an àbhaist, air an ditheadh còmhla ann an cruthan lìomhte làidir loma-làn brìgh, eòlais, agus bheachdan do na cluasan a thuigeas. Faodar a ràdh gu bheil na beàrnan-céille agus na leumannan tuigse a nochdas cho tric ann an cuid de na gnèithean beul-aithris – gu seachd àraid anns na h-òrain – mar mheadhan brosnachaidh don éisdeachd an coitheacs a lìonadh air an ceann fhéin. Mar a chunnacas, airson iomadach bliadhna bha Alasdair MacGilleMhìcheil gu domhainn an sàs anns an dualchas, rud a

¹ Am measg nan iomadach obair-rannsachaidh mun chuspair, mar thoiseach tòiseachaidh faodar coimhead air Bosco *et al.* 2006; Briggs 1984; Carr 2010; Dascal 1999; Dascal & Berenstein 1987; Fabian 1995; Thomas 1983; Verdonik 2010; agus Weigand 1999.

bhuilich air an comas iongantach a dhearbhadh e agus na beàrnan a lìonadh, gus na bloighdean sgapte a thrusadh 's a thàthadh còmhla. Ach far an robh an tàlant, bha cuideachd cunnart gun cuirteadh gu droch bhuil e: leis na caraidean aige 'ga mhisneachadh, agus 'aighe air a lasadh le aisling gum b' urrainn dha còirichean cultarach agus poiliteigeach nan daoine aige fhéin a sheasamh agus fhìrinneachadh, chuir MacGilleMhìcheil cruth às ùr air an dualchas d'an do choisrig e a bheatha.

Aig cridhe a' phàipeir seo a-réisde tha gnìomhan-cainnt mì-shoirbheachail: mì-chonaltradh, mì-thuigse, iomraidhean air mhearachd, cunntasan troimhe-chéile, seachas a' fàilligeadh, fiù's cainnt agus caidreachas a' briseadh sìos. Tha fhios nach dèan trioblaidean mì-thuigse dragh do na h-uile; air uaireannan 's dòcha nach bi iad fiù's mothachail dhaibh. Faodaidh gum bi an t-aithrisiche riarachadh gun deach am fiosrachadh a chompàirteachadh. Aig an aon àm, ge-tà, faodaidh gum bi an clàraiche a' strì ri mìneachadh ceart a ruigsinn, gun ghréim aige air na gnàthasan, na bun-bheachdan, agus na breacaidhean sònraichte as dual don choimhearsnachd. Nas miosa buileach, dh'fhaodadh gu bheil suidheachadh a' ghnìomh agus gu dearbh a shuidheachadh sòisealta fhéin ag adhbhrachadh nach eil e am fàsach don chlàraiche soilleireachadh a shireadh aig an àm.

Fàgaidh sinn gu rithist an t-saothair gus oidhirpean-cruinneachaidh Alasdair MhicGilleMhìcheil a shuidheachadh ann an coitheacs nas fharsainghe, gu sònraichte tro choimeas leis na rinn muinntir sgioba Iain Òig Ìle ann an iomairt *Popular Tales of the West Highlands*. Tha raon nas cumhainge f'ar sròin: ruith ghoirid a thoirt air na deifir sheòrsachan de mhì-thuigse a dh'éireas eadar aithrisiche, clàraiche, agus éisdeachd, le fianais bho phàipearan MhicGilleMhìcheil. Dé dh'inneas fianais nam facal sgrìobhte mu cuine agus carson a dheidheadh tuigse a lagachadh agus a chur gu neo-bhrìgh?

MacGilleMhìcheil a' tionndadh do ghnèithean 'pearsanta'

Mu thimcheall air deireadh nan 1860an chì sinn Alasdair MacGilleMhìcheil a' tionndadh air falbh bho na sgeulachdan fada foirmeil eadar-nàiseanta agus na dàintean Oiseanach, aig an robh cliù cho àrd anns na taighean-céilidh agus am measg luchd-cruinneachaidh bho muigh, gu sònraichte aig sgioba Iain Òig Ìle. 'S ann a bha e a-nis a' gabhail barrachd ùidh anns na h-òrain, anns na naidheachdan eachdraidheil, ann an làraichean airceòlach, agus anns na h-orthachan, beannachdan, agus ùrnaighean a lìonas a' cheud dà leabhar de *Charmina Gadelica*. Cuideachd, bha MacGilleMhìcheil a' tionndadh gu pìosan beul-aithris a bha tòrr na bu ghiorra (Stiùbhart 2008a: 13–14; idem 2010: 129–32; idem 2013).

Dé a b' adhbhar air a' bhun-atharrachadh seo? An toiseach, bha an ùidh aig MacGilleMhìcheil 'na dhualchas fhéin ag atharrachadh, 's e a' cur cùl ris na sgeulachdan cliùiteach, a' tionndadh gu teacsaichean na bu phrìobhaidiche, na bu phearsanta, na bu spioradail, fiù's. Bha tòrr de na seanchaidhean a bu chomasach a bh' ann 'nuair a ràinig e na h-eileanan an toiseach a-nis air bàsachadh. A-rithist, bha am pòsadh a rinn e le Màiri Frangag NicBheathain ann an Faoilleach 1868, breith a' cheud mhic, Ailig, aig deireadh an Dàmhair, dranndan àbhaisteach na h-obrach làitheil aige, agus an t-saothair a bha an lùib dachaigh a thogail agus a chumail suas, ag adhbhrachadh nach robh a-nis na h-uibhir de thìde-chruinneachaidh 's a bh' aige roimhe. Cha robh e furasda an ùine a lorg gus pìosan fada a chlàradh, mar a thuigear bho bhriathran a sgrìobh e air 22 Màirt 1871, aig deireadh teacs sgeòil fhada leis an t-seanchaidh bharrachd Alasdair MacNeìll, Ceann Tangabhal:

Heard this from his father when a boy. [del:] Al[e]x[ande]r MacNeill is 72. Wrote this tale while granting tax Licences at Castlebay during spare minutes & intervals. (CW119/3 [fo.19^r])

Ged a bha a bheatha a' sìor lìonadh le dleasdanasan làitheil – obair, teaghlach, dachaigh – ann an dòigh bha na dleasdanasan sin 'ga chuideachadh, a' toirt air pìosan na bu ghiorra a chruinneachadh. Cha b' e fleasgach a bh' ann am MacGilleMhìcheil a-nis ach fear-pòsda, ball den choimhearsnachd, le bean is teaghlach; leis an inbhe ùir aige, tha a thuar gum biodh e tòrr na b' fhasa dha beul-aithris a thogail bho bhoireannaich. Cuideachd, bhiodh e coltach gum biodh

barrachd ùidh aige co-dhiù ann an gnothaichean co-cheangailte ri broinn an taighe. Mu dheireadh, bha a bhean Màiri Frangag an sàs ann an obair-charthannais am measg feadhainn de na daoine a bu bhochda anns na h-eileanan, obair a thug cothrom don duine aice aithrisichean ùra a lorg 'nam measg. Gheibhear eisimpleir math air mar a b' urrainn do dh'Alasdair teacsaichean ùra a lorg air sgàth an atharrachaidh 'na chùrsa-beatha, fiù's mus do phòs e, anns a' cheud ortha a chruinnich e a-riamh. B' e seo rann ortha-breith, le cnò àirne Mhoire 'na chois, a fhuair e bho Anna NicÌosaig: 's e bh' ann ach preusant-bainnse d'a caraid òg (Stiùbhart 2013: 34–9).

Bha MacGilleMhìcheil cuideachd a' sìor chur eòlas an dà chuid air cruth-tìre nan eilean agus air na làraichean eachdraidheil fradharcach leis an robh an cruth-tìre air a bhreacadh, eòlas a dhaingnicheadh an greim a bhiodh aige air cuimhne eachdraidheil nan coimhearsnachd 's i cho tric neadaichte, mar gum biodh, anns na làraichean sin (Cheape: 125–30; Stiùbhart 2009: 144–59). Anis, cha b' e buileach coigreach maol is conadail air faondradh a bh' ann dheth. Co-cheangailte ris a' seo, tha fianaisean nan leabhraichean-raoin a' cur an céill dhuinn gun robh MacGilleMhìcheil a' tionndadh air falbh 'na dhòighean-clàraidh bho chéis an agallaimh fhoirmeil, bhon bheul-aithris mar ghnìomh a-mhàin; gheibhear a-nis dòighean-conaltraidh nas saoire, nas so-lùbte, nas siùbhlaiche. Air cùl nan atharrachaidhean seo, dh'fhaodadh e bhith gun robh an clàraiche fhéin a' gabhail air ròl an aithrisiche 'nuair a mheasadh e freagarrach, 's e ag innse sgeulachdan, ag aithris naidheachdan, a' sradadh cheisteannan, agus, dh'fhaodadh e bhith, air uaireannan fiù's a' gabhail òran mar phàirt de chaidreachas an taighe-chéilidh. Chan urrainnear a ràdh le cinnt gu dé'n ìre 's gun robh Alasdair MacGilleMhìcheil 'na bhall den 'choimhearsnachd ghnàthasaich', ach cha bhiodh e 'na iongnadh idir ged a bhiodh aithrisichean na bu dheònaiche agus na bu chofhartaile bloighdean dualchais eile a thoirt dha seach na sgeulachdan àbhaisteach a dh'innseadh iad do choigrich: earrainnean na bu phearsanta, na bu dhìomhaire. Aig an aon àm, faodaidh sinn a bhith cinnteach gum biodh a dhuaisean fhéin, agus 's dòcha eadhan airgead-cobhair cuideachd, an lùib conaltraidh le Alasdair MacGilleMhìcheil, fear proifeiseanta a bhuineadh do dh'àrd-choluadar an eilein, le bean aig an robh sgilean sòisealta thar tomhais. Mar bu mhotha de dh'eòlas a chuireadh eileanaich air Alasdair MacGilleMhìcheil, 's ann bu mhotha de dh'earbsa a chuireadh iad ann cuideachd. Mar a dh'aidicheadh e fhéin, cha chuireadh an gaidsear móran dragh air a' mhór-shluagh: cha robh ann ach aon turas, mar eisimpleir, far an robh e 'na fhear-fianais ann an Cùirt an t-Siorraim ann an Loch nam Madadh.

Ré'n tràth seo, cha b' e a-mhàin gun robh MacGilleMhìcheil a' cur eòlas air aithrisichean nan eilean; 's ann a bha e cuideachd a' dèanamh caidreachas ri feadhainn air an taobh a-muigh, feadhainn trom b' urrainn dha a chuid rannsachaidh a thoirt am follais. Thar nam bliadhnachan, chum e suas lionrath sgapte de dh'eòlaich, 's e a' trusadh sgaoilteachd mhath de chuspairean dhaibh: tuilleadh dhàintean Oiseanach do dh'Iain Òg Ìle agus do Ghilleasbaig Mac a' Chléirich; naidheachdan agus orthachan airson colbh pàipeir-naidheachd an Urr. Alasdair Stiùbhart ('Nether-Lochaber') anns an *Inverness Courier*; iomraidhean air eòin do John Harvie-Brown; sean-fhacail don t-Siorram Alasdair MacNeacail; agus tuairisgeulan mu làraichean airceòlach don Chaipitean Frederick Thomas (ap Rheinallt 2010; Cheape 2008; Stiùbhart 2008a, 2009, 2013). Mar thoradh air an seo, thàinig mùthadh air leabhraichean-raoin MhicGilleMhìcheil. An àite a bhith coltach ri clàr cuirm-chiùil no cuirm-aithris, 's ann a dh'atharrachadh iad gu bhith 'nam bolgan-solair, loma-làn chuspairean eadar-dhealaichte, letheach slighe eadar am beul agus an teacs. Bha buaidh aig an dòigh-chruinneachaidh thruimeach thar shearrach seo air an fhear-cruinneachaidh fhéin: uaireannan bha e mar nach b' urrainn do MhacGilleMhìcheil stad a chur air fhéin, mar a chithear bhon turas a thòisich e ri sgeulachd a chlàradh:

a story of Rocabarray. 3 others & I went to Kill ([*air a dhubhadh às*: bioraich] here poor old Donald [*air a dhubhadh às*: Macphie] MacInnon fell on the floor off his stool in a swoon & I thought he was dead. There were only two little children in a boy & a girl & I request[ed] them to run for the neighbours I raised the old mans head & plac[e]d a bag with some [*loidhne foidhe*: diasun] bere heads under his head.

He vomited [*air a dhubhadh às: spe*] A neigh[bouring] woman came but she seemed as scared as myself I placed 2/- in his hand & left. Poor man! [*air a dhubhadh às: So*] Death would be a relief from such wretched poverty & rags & disorder & dirt. Wretched! wretched! wretched! (CW119/16 [fo.43^v])

'S ann gu math amh neo-lìomhte a-réisde a tha deagh chuid de leabhraichean-raoin Alasdair MhicGilleMhìcheil, a' leigeil leis an leughadair gorradaireachd thar gualainn a' chlàraiche fhad's a bhios an duilleag 'ga lìonadh. Air an adhbhar seo, tha luach thar tomhais aig na leabhraichean-raoin seo ann a bhith a' leigeil ris dhuinn cuid de na dùbhlain agus na cunnartan a dh'éireadh agus a dh'éireas fhathast an lùib obair clàradh agus eadar-mhìneachadh an dualchais.

Mì-thuigsean

Faodar deifir ìrean de mhì-thuigse a shònrachadh ann an clàraidhean Alasdair MhicGilleMhìcheil, feadhainn a dh'éireas bho luaths còmhradh an aithrisiche, feadhainn eile bho neo-shoilleireachd na cainnte. Air uaireannan cha gheimich an clàraiche air ciall litireil briathran an aithrisiche; uaireannan eile cha téid an coitheacs cultarach eadar-mhìneachadh gu coilionta; agus an-dràsda 's a-rithist faodaidh amharas a bhith againn nach do thuig an clàraiche a' mhiann bhunaiteach air cùl briathran an aithrisiche, gu h-àraid 'nuair a bhios ìoranas, cùl-cainnte, no sgaiteachd anns a' cheist. Obraichidh mì-thuigse aig deifir ìrean, agus an clàraiche a' dèanamh a dhìchill dòighean-labhairt an aithrisiche a mhìneachadh, agus breithneachadh pongail a thoirt a-mach eadar na deifir chiall a dh'éireas asda.

Airson deagh eisimpleir air duilgheadasan mar thoradh air aithris ro chabhagaich, faodar coimhead air Anna, an nighean aig Aonghas Guinneach, an seanchaidh iomraiteach à Dail fo Thuath, Sgìre Nis ann an Eilean Leòdhais. Ann an Dàmhair 1873, bha MacGilleMhìcheil trang a' cruinneachadh, air a' cheud uair a-riamh, anns an eilean a b' fhaide gu tuath ann an Innse Ghall. Gu mì-fhortanach, ge-tà, air sgàth dìth eòlais mu chruth-tìre agus eachdraidh an àite, cho math (dh'fhaodadh e bhith) ri trioblaidean leis an dual-chainnt ionadail, chan eil na notaichean aige ach mabach agus troimhe-chéile an taca ris na chlàradh e mar bu trice ann an Uibhist. Leis mar a bha Anna Ghuinneach ag aithris sgeulachd Charain mhic Fhithheall aig peilear a beatha, chan eil ann an teacs MhicGilleMhìcheil ach bloighdean sgeòil a bhriseas às a chéile gu tur aig an deireadh:

Caran mac Fithheall

(Ann Gunn – a woman who talks like a machine) Was a mas[ter] build[er] of temples and castles – He had 3 sons. He had a joiner re-fit[in]g his son a man building dyk[e]s. He was susp[icious] of his wife in his abs[ence] & he wished to test his sons – A river past his house. He asked his eld[er] not to take sion a bhurn a clais d aon gara mor thogail. (CW115/7 [fo.4ⁱ])

Air an ath dhuilleig tillidh MacGilleMhìcheil gu sgeulachd nas iomraitiche, sgeulachd mun naomh ionadail Rònán. Tha tachartais mar sin, far a bheil beàrn ann an eòlas a' chlàraiche mu chruth-tìre agus mu eachdraidh na sgìre anns an robh e a' cruinneachadh gu ìre bheag no mhór a' tighinn eadar e fhéin agus tuigse cheart phongail mun dualchais ionadail, a' cur air shùilean dhuinn gur dòcha gum bu chòir a bhith caoimhnteach leis na gearainean gnàthaichte nach do rinn am fear-cruinneachaidh barrachd chuaritean do dh'àiteachan na b' fhaide air falbh leithid Eilean Leòdhais. Bha soirbheachadh MhicGilleMhìcheil ann an Uibhist agus Barraigh stéidhichte air iomadach bliadhna a' toirt a-steach na talmhainn, mar gum biodh, a' cur dlùth-eòlas air cruth na tire agus a' cosnadh 's a' buannachadh earbsa nan daoine.

Aig amannan eile anns na leabhraichean-raoin, a-réir coltais 's ann mar thoradh air sgìths a' chlàraiche a thachras am briseadh-conaltraidh. As déidh làn latha a' straihéigearachd timcheall air feadh Eilean Mhiughlaigh an cuideachd an t-seanchaidh ainmeil Ruairidh an Rùma, 's e air 's dòcha deich duilleagan ar fhichead uile gu léir a lìonadh leis an stòras de dhualchas a bha 'na sheilbh, teannaidh MacGilleMhìcheil ri sgeulachd eile a chlàradh bhuaithe. Ach cha luaithe a thòisicheas e

na gu h-obann – le tomhais math de dh’fhaochadh, dh’fhaodadh e bhith – leigidh e seachad an sgeul. Tha e coltach gun cuala e a cheana e:

Bha mac aig mac Nill agus dh’fhag ad an Duart e &c &c
[nota: nieran Fear Bhororay] (CW114/67 [fo.79^v])

Cha b’ e a-mhàin nach b’ ionnan Gàidhlig Liosach Alasdair MhicGilleMhìcheil agus cainnt muinntir Uibhist agus Bharraigh. Gus cùisean a dhèanamh na bu thoinnte buileach, thàinig grunn de na h-aithrisichean a bu chomasaiche agus a b’ fheàrr leis do na h-Eileanan A-muigh mar shearbhantan bho cheàrnaidhean eile leithid Chinn Tàile agus an Eilein Sgitheanaich. ’S tric a chithear anns na leabhraichean-raoin trioblaidean ag éirigh agus MacGilleMhìcheil a’ dèanamh ’uile-dhìchill gus an dual-chainnt a thuigsinn agus a’ chiall a réiteachadh. Bha saothair a’ chlàraiche eadhan na bu dhùbhланаiche ’nuair a b’ fheudar dha strì le teacs ’ga bhreacadh le briathrachas agus le gnàthasan-cainnt a bha gu tur às an àbhaist. Mar aon eisimpleir, ’s ann gu math follaiseach a tha am meas mór a bh’ aig MacGilleMhìcheil air Màiri NicRàth, ach bha saothair nach bu bheag aige a’ gleachd ris an dual-chainnt Thàilich a bhruidhinn i, mar a chithear bho thoiseach an laoidh foidhe:

Fhir a chruthaich fhir (air?) fhir a chrì
Chruthaich a chre air an t-sluagh (CW87/66 [fo.37])

Cha do rinn MacGilleMhìcheil steama den fhacal ‘criùbh’, fuaimneachadh ‘craobh’ air taobh siar Cheann a Tuath na Gàidhealtachd. Leis mar nach do dh’aithnich e an ìomhaigh thùsail – Crìosd a chaidh a chrochadh air a’ chraoibh – b’ i an tuairmse a ràinig e gum b’ e ‘chruthaich’ a bu chiall don tritheamh fhacal an àite ‘chrochadh’. Chaidh na loidhnichean sin an dubhar air a’ chlàraiche. Chithear an trioblaid cheudna a’ togail ceann ann an dà chlàradh de laoidh eile, *Crìosda Cléireach os ar cionn*, far an cuala MacGilleMhìcheil am facal ‘crann’ mar ‘ceann’ air a’ cheud dol a-mach:

Noc[hd] oi[dh]che chrechar a chruai
Ceann [*supra*: Crann?] cruai[dh] ris na chroch[adh] Crìost
Crìost cleireach os an cionn (CW116/118 [fo.38^v])
Noc oiche chrochaidh chruaidh
Ceann cruaidh ris na chroch[adh] Crìost
Crìost[a] cleir[each] os ar cionn (CW111/40 [fo.9])

Tuigear gu bheil deagh shuaip eadar na trioblaidean a dh’éireas anns na h-eisimpleirean shuas agus na mì-thuigsean a gheibhear cho tric an lùib briathrachais bho roinn-eòlais shònraichte, air neo ann an còmhraidhean le sàr-eòlaichean.

Tha na h-eisimpleirean shuas cuideachd a’ cur an céill cho bitheanta ’s a bhios na h-adhbharan litireil agus na h-adhbharan meafarach air cùl mhì-mhìneachaidhean sònraichte air an amladh ri chéile. Faodar tionndadh a-nis gu ceist eile: ’s i sin, an robh aig amannan sònraichte ciall àraid air cùl nam briathran a chleachd an t-aithrisiche seach a’ chiall litireil? Ann an *Carmina Gadelica*, is tric a bhios ealain is sgeadachaidhean na dòigh-riochdachaidh a’ cur coitheacs a’ chruinneachaidh am falach air an leughadair. Chan e sin do na làmh-sgrìobhainnean, far a bheil fianaisean gu leòr ann a bheir deagh chothrom dhuinn beachdachadh mu cò ris a dh’fhaodadh an conaltradh eadar aithrisiche agus clàraiche a bhith coltach ann an da-rìribh.

Bu chòir dhuinn toirt an aire gun robh cuid de na h-eileanaich a’ diùltadh gabhail ri luchd-cruinneachaidh beul-aithris a-muigh ’s a-mach. Ri linn an earraich agus àm na buana, mar eisimpleir, dh’fheumte brath a ghabhail air na làithean geala mar a thigeadh iad. Bha saothair anns an acha-dubh na bu bhuannachdaile na bhith a’ caitheamh nan cairtealan ag aithris do choigreach naidheachdan caithte bho shean.

Tha fianais làmh-sgrìobhainnean Alasdair MhicGilleMhìcheil a’ toirt dhuinn eisimpleirean de dh’innleachdan na bu caraiche gus faighinn réidh de neach-cruinneachaidh. Air 7 Giblein 1875 bha e anns a’ Bhaile Shear, Uibhist a Tuath, a’ dèanamh còmhraidh ri Fionnghal NicLeòid, Fionnghal

nighean Chaluum, boireannach aig an robh ainm fad is farsaing anns an eilean. Cha b' e sin a-mhàin, ach gun robh aice, gun teagamh, stòras de dh'orthachan a dh'ùisnicheadh i 's i air a cuairt ann an Uibhist. Cha do chlàraich MacGilleMhìcheil ach an t-aonach dhiubh, an ortha 'cnàimh ri cnàimh' air am biodh eòlas sgapte aig cha mhór a h-uile duine anns an eilean (CW111/87 [fo.20]). Bhiodh e coltach gun tug i dha té de na h-orthachan a bu chumanta a bh' ann mar dhòigh gus faighinn cuidhteas e.

Bheir Dòmhnall Mac a' Phì dhuinn leasan eile 's e a' cur ruaig air an fhear-chruinneachaidh. 'S e bh' ann am Mac a' Phì ach an seanchaidh a bu chliùitiche ann an Uibhist air fad aig an àm, sgeulaiche a chaidh a chlàradh le Iain Òg Ìle agus le 'fhear-chuideachaidh Eachann MacGilleEathain ann an 1859 agus 1860. 'S ann gu math saoghalta 'nan nàdar a bha an dithis mu dheireadh ud, agus bha iadsan agus Mac a' Phì gu math réidh. Cha b' e sin do dh'Alasdair MacGilleMhìcheil, òganach romansach, a-réir coltais, rud beag stòlda leis – agus, feumar cuimhneachadh, 'na ghàidsear cho math. Thàinig MacGilleMhìcheil air chéilidh air Dòmhnall Mac a' Phì air 21 Gearran 1866. Chuir an seanchaidh gu deuchainn e, 's dòcha air beulaibh éisdeachd mhór: tha e coltach gun còrdadh a' chùis riutha math dha-rìribh. Leis a' cheud sgeulachd a dh'innis e, chlàraich MacGilleMhìcheil cho fada ri:

Dh-innis an cuillein breac odhar do mhac an Rìgh gum bitheadh madadh nan seac[hd] cas na mheasan aig nighean Rìgh riogha[hd] an Domhain an oi[dh]che sin eadar a da chich. (CW104/9 [fo.35])

agus an uair sin leig e seachad e. An ath stòraidh a dh'aithris Mac a' Phì, 's ann a-mach air rìgh a bha e, a dh'iarr air duine bochd innleachdail làn sreath de rudan iongantach fhaighinn dha. Aig deireadh gnothaich, faighnichidh an rìgh:

An tug thu leat [del: do] amadan an duine chionta? Thug ars an duine boc[hd]. Chai[dh] e mach gus fuasgail a bhri[o]g[a]is agus thainig e staigh a stealladh feadh an taighe. Gu dearbh gu dearbh is math a chuile dad a th agad a dhuine bhoc[hd] ars an R[igh] (CW104/14 [fo.37])

A-réir coltais, cha do sheas MacGilleMhìcheil air stairsnich Dhòmhnail Mhic a' Phì a chaoidh tuilleadh.

Fiù's 'nuair a chaidh aig MacGilleMhìcheil air beul-aithris a chruinneachadh, chan eil sin ri ràdh nach cluinn a' chluais a dh'éisdeas beachdan mar gum biodh anns a' ghuth-thàmh mun chlàraiche 'na lùib. 'S i a' cheist, an robh an clàraiche fhéin a' gabhail ealla mu na barailean sin, 's e a dh'aona ghnòthaich 'gan leigeil seachad, air neo nach do dh'fhidir e idir dhaibh air a' cheud dol a-mach?

Seo Alasdair MacGilleMhìcheil air chuairt ann an Miughlaigh ann an Lùnasdal 1867:

Fulling at Miulay. Heard a fulling song sung while pas[sing] a hut and went in. Found six good looking comely girls waulking cloth One sung the verses the rest the chorus and all took their turn at this. All the songs suited the body made in ful[ling] and all to my ear wild weird and beautiful.

One was a fairy song and fairy like.

Measured the arms of two of the girls. Each meas. 11½ inches in circ. The rest seemed to be gen[er]ally stout and yet they did not seem to me to be any sup[erfluous] flesh about them.

The ful. song com first slowly and ma? and all keep time to this in their mov[ements]. Then it becomes 'fast and fun[er]' till the whole as by have frel? a dif? in rest[ing] their prop. The cloth is sent round with the sun. upon no ac[count] would they attempt the con[verse]. The cleith lui is a a [sic] plank a fair in[ch] thick 1½ bro[ad] & 10 f long. /

It must have been tossed ab[out] in the At[lantic] for a time for it is perfor[ated] all over by teredo

One of the songs sung was a comp[osition] one made to myself the Stranger all the rest gun the chorus.

I asked them to sing the fairy song again. They hesi[tated] and when I pressed them they said that did they repeat a song twice at a clei luai they the cloth would become as thin as before and in[tantly] lose all its col[our] and become pure white!

I did not then press.

M eudail an t uacran cluitach
 Nach dean an tua a spuileadh
 Nuar thug an cro bho chuntaobh?
 Reach eir mo ghlun duit
 Nam fhiach mi fhin dhiult?
 Saod fada us
 Mum teid thu la a na ?cuntai
 Cha n e tigh[earna] no diuc e. (CW114/31 [fos.62^v-63])

Tha mi air iomradh a thoirt ann an àiteigin eile mu dheagh rath MhicGilleMhìcheil, mar a thàinig e tarsainn air luadhadh ann am baile Mhiughlaigh, eilean beag far an robh na taighean cruinn còmhla seach a bhith sgapte ann an sreath fada cleas a' mhór-chuid de na bailtean croitearachd; agus seo aig àm 'nuair a bha luadhadh a' dol air adhart co-dhiù; agus gun robh e ann an cuideachd 'rìgh' an eilein, Ruairidh an Rùma, cuideigin a b' urrainn dhol a-steach don taigh, stad a chur air an obair, agus am fear-cruinneachaidh a chur an aithne air a' phannal. Do MhacGilleMhìcheil, b' e seo tachartas a dh'atharraich na cleachdaidhean-cruinneachaidh aige; thairis air na bliadhnachan ri tighinn dhèanadh e clàradh de dh'iomadach òran-luaidh 'na leabhraichean-raoin.

Ach bheirear an aire don òran a ghabh mnathan a' phannail: 'M' eudail an t-uachdaran cliùiteach/Nach dèanadh an tuath a spùilleadh'. A bheil iad a' dèanamh feum den òran seo, 's e gu math mì-chumanta a-réir coltais, gus beachd a phàirteachadh 'nam measg fhéin mu Alasdair MacGilleMhìcheil, an gàidsear a thàinig thuca gus cìsean a chruinneachadh cho math ri beul-aithris? Tha deagh choltas air a' chùis gum b' e seo a thug MacGilleMhìcheil don eilean: bhiodh gu leòr chon aig muinntir Mhiughlaigh, 's iad 'gan ùisneachadh air obair eunadaireachd. An rud as cudromaiche buileach an seo, bheirear an aire nach eil am fear-cruinneachaidh a' tighinn am measg nan eileanach agus a' goid an cuid òran; 's ann a tha muinntir na coimhearsnachd iad fhéin a' dèanamh feum de na h-òrain gus beagan magaidh a dhèanamh air a' choigreach.

Airson eisimpleir car dramatach de mhì-thuigse, an turas-sa de chaidreachas a' briseadh sìos, faodar dhol air ais dà bhliadhna don cheud chuairt a thug MacGilleMhìcheil a dh'ionnsaigh Hirt, ann an Céitean 1865. Bhiodh dà dheichead ann mus tadhaileadh e air an eilean a-rithist. Tha na notaichean goirid a rinn e air a' cheud turas a' toirt sanas dhuinn carson:

Arrived at St Kilda about 12 noon. Fine open bay. Bold rocks and remarkably grand. Landed in first boat. Was at manse. Poorly furnished but good house. Cameron the missionary oldish and common looking. St Kildans good looking s[t]out fellows with pale complexions. Woman good [*air a dhubhadh às*: ruddy] looking and ruddy complexions. Women high shoulders and crouched figures and bad ankles and feet. Beautiful white teeth. Pronunciation peculiar and lisping. People seem to be spoiled not polite. Bought cloth [*air a dhubhadh às*: 3] 10¼ yards. / Price 14/- Bottle full[*supra*: m]jar oil 1/- Kissed a St Kilda lassie. A [*supra*: little] beauty with dark brown eyes and fresh complexion about ten or eleven years. Kissed her so as to have

to say that I Kissed a St Kilda lassie. Saw men going on rocks. Fearful sights. The deep blue fathomless ocean roaring many hundred feet beneath them. Took out two fulmars and some [air a *dhubhadh* às: eggs] eggs. Birds vomiting oil – painful sights. (CW113/17 [fo.55^v])

Cha bhiodh taobh ro bhlàth aig na Hirtich do choigreach sam bith 's e a' gabhail gréim air cloinn-nighean an àite agus a' toirt dhaibh pòg gun iarraidh. Ged a choinnich MacGilleMhìcheil ris an té a bu shine air an eilean aig an àm, Oighrig NicCruimein, a-réir coltais cha do dhearg e air barrachd air dà òran a-mhàin a chlàradh. As déidh dha tilleadh à Hirt, air 25 Céitean 1865, sgrìobh am fear-cruinneachaidh sìos òran bho Choinneach MacCalmain (1845–78), marsanta òg far na Comraich, ach a bha a' dèanamh còmhnaidh ann an Uisgebhagh air taobh sear Bheinn na Faghla. Feumaidh gun robh MacCalmain air cluinntinn mu thrioblaidean a charaid ann an Hirt: ghabh e dà rann bhon òran *Nam biodh agam bàta biorach* le Dòmhnall MacMhathain, Fear Atadail (bh. 1763):

S gun taoghainn a' mhaighdinn a bheusach
 A leum a h-oc[hd] bliadhna[diag]
 'S cha bu chall gad bhiodh i fichead
 'S doigh nach am bu mheasa ciall
     Hi hiuri bhi hoirnn o
     Hi hiuri bhi hoirnn an
     Hi huiuri bhi hoirnn eile
 Mo run fhein duit 's d' fhaicinn slan (CW113/19 [fo.57])

Gus a' chiall a sparradh air a' ghàidsear – agus feumaidh gun robh e làn aithreachais – dh'aithris MacCalmain an uair sin dha 'Comhairle a Aoide do Mhac an Toisich', sreath de shean-fhacail ag innse mun bheusachd a bu chubhaidh do dh'òigear d'a leithid.

Mar eisimpleir mu dheireadh, aithrisiche a' cosnadh a chliù air ais air beulaibh éisdeachd, faodar tionndadh gu Alasdair MacNéill, Ceann Tangabhal ann am Barraigh, aon uair eile. 'S gann gun robh co-sheise Alasdair mhic Ruairidh Bhàin airson seachas anns an eilean air fad. Tha e follaiseach gun robh MacGilleMhìcheil a' dèanamh fiughair ris a' chonaltradh a bhiodh eatorra: thug e leis a dh'aona ghnòthaich leabhar-raoin bàn ùr, 's e an dùil, tha e coltach, gun sgrìobhadh e na h-ultaichean de dhualchas bhon bhodach. Ach mar a thaisbeanas na beàrnan geala air feadh na cheud duilleig, chaidh aithris Alasdair MhicNéill gu tur am mearachd: chaidh e air iomrall leis an dàn Oiseanach *Laoidh na Ceàrdaich*, agus dh'fhairtlich air a chrìochnachadh (CW119/2 [fo.5^{r-v}]). B' e seo adhbhar-nàire dha-rìribh don t-seanchaidh, gu seachd àraid leis mar a thachair e, a-réir coltais, air beulaibh sluagh mòr de dh'eileanaich 's iad a' feitheamh gus cìsean ('tax Licences') a phàigheadh. Eadar dhà sgeul, chan eil fhios nach robh MacGilleMhìcheil a' sùileachdainn gum biodh an seanchaidh a' cur seachad an tìde don fheadhainn eile. An ath latha, thill MacNéill do MhacGilleMhìcheil a-rithist, agus an turas-sa dh'innis e sgeulachd. Bha fios aige gum biodh *An Gruagach Bàn, mac Rìgh Éireann* soirbheachail, chionn deich bliadhna roimhe bha e an déidh an aon sgeul innse do dh'Eachann MacGillEathain, fear-cuideachaidh Iain Òig Ìle; chaidh a chlàrbhualadh anns an dàrna leabhar de *Popular Tales of the West Highlands* (CW119/3 [fos.6–19]; Campbell 1860–2: ii, 410–35). Tha againn a-réisde cothrom luachmhor coimeas a dhèanamh eadar dà dheifir tharraing den aon sgeulachd, leis an aon seanchaidh. Ged nach e seo an t-àite làn choimeas coilionta a dhèanamh eatorra, faodar a ràdh gu bheil barrachd fealla-dhà anns an tarraing as annoiche, 's dòcha mar thoradh air suidheachadh na h-aithrise fhéin, agus, dh'fhaodadh e bhith, cho cofhartail 's a bha MacNéill leis an dàrna chlàraiche.

Gnè

Faodaidh sinn crìochnachadh le bhith a' toirt sùil nas fharsainge air cho teis-meadhanach 's a tha gnéithean agus fo-ghnéithean 'litreachail' ann an roinn na beul-aithrise, agus gu dearbh do chonaltradh a' chinne-daonna air fad. Tha gach gnè le a cuid riaghailtean ciallachail agus

pragmatach fhéin, agus le a cuid chomharraidhean sònraichte cho math. Tha na riaghailtean agus na comharraidhean sin a' dealbhadh teachdaireachd an aithrisiche agus tuigse na h-éisdeachd, agus a' toirt buaidh orra. Tha seo 'gar tilleadh do na raointean ùra cruinneachaidh a dh'fhosgail MacGilleMhìcheil air an robh mi a-mach roimhe.

Bha Iain Òg Ìle an sàs ann an dà ghnè gu sònraichte: cruinneachadh sgeulachdan eadar-nàiseanta no *Märchen*, a chaidh a chlàbhualadh ann am *Popular Tales of the West Highlands*; agus na dàintean Oiseanach a nochd ann an *Leabhar na Féinne* (Campbell 1860–2, 1872). 'S dòcha gum b' e sin a thug air Alasdair MacGilleMhìcheil ceum eile a ghabhail, 's e a' rannsachadh ghnèithean den dualchas nach deach an sgrùdadh roimhe, agus nach robh fiù's cho so-ruigsinneach, gu h-àraid do na fireannaich. Gu seachd àraid bha na h-òrain-luaidh ann, òrain gu tric air an gabhail ann an àite a bha toirmisgte do dh'fhireannaich, òrain a bha sònraichte duilich am mineachadh, neo eadhan an sònrachadh mar theacsaichean fa leth, gun dlùth-eòlas a bhith agad an toiseach air a' choitheacs (Stiùbhart 2010). Le a charaid Frangag Tholmach, bha MacGilleMhìcheil air thoiseach air càch anns an raon seo. Ach ged a chruinnich e na ficheadan de theacsaichean, cha b' urrainn dha an deasachadh don chlà, ged a bha iad mar phàirt den tritheamh leabhar de *Carmina Gadelica* nach deach fhoillseachadh 'na bheatha fhéin. Ann an teacsaichean nan òran-luaidh bha dùbhlán air leth don neach-deasachaidh: bha iad sruthach iom'-fhillte, bha an teachdaireachd neo-dhìreach, gu tric an dubhar eadhan air an éisdeachd, agus bha atharrachaidhean obann iongantach ann an cuspairean agus ann am faireachdainnean. Leis cho tric 's nach robh aon sgeulachd ri faighinn bho cheann gu ceann anns na h-òrain sin, dh'fheuchadh MacGilleMhìcheil ri co-chur fhuaigheil ri chéile às na deifir bhreacaidhean a bha e air a chlàradh, co-chur a dh'fhàsadh na b' fhaide agus na b' fhaide. Cha b' urrainn dha, air a' cheann thall, càil fhàgail às.

Tha cunnartan a-thaobh mì-thuigse agus mì-mhìneachaidh fiù's nas fhollaisiche ann an orthachan. 'S iad seo teacsaichean goirid, doirbh ri thuigsinn a chaidh a ghabhail, a dh'aona ghnothaich, fon anail ann an ceud chabhaig, làn cànan àrsaidh mheafaraich, ma b' fhìor, a dhiùltadh mineachadh simplidh agus a chumadh am brìgh an uaigneas. Bha a' chùis eadhan na bu dhuiliche leis cho tric 's a bha, an lùib na h-aithrise, gnìomhachdan agus nithean 'gan cur gu feum cuideachd.

Dìreach mar a tha dà bhreacadh againn den aon sgeulachd, *An Gruagach Bàn*, bhon aon seanchaidh, Alasdair mac Ruairidh Bhàin, tha cuideachd dà tharraing eadar-dhealaichte againn den aon ortha, agus sia bliadhnachan eatorra, bhon aon aithrisiche. B' ise Màiri Stiùbhart, air neo Màiri Bhreac, seann bhanarach ann am Malacleit, Uibhist a Tuath (faic Stiùbhart 2008b). Tha an dà bhreacadh seo a' cur air shùilean dhuinn cho neo-stéidhichte 's a dh'fhaodadh teacsaichean orthachan a bhith – agus, dh'fhaodadh e bhith, mar nach robh an clàraiche a' greimeachadh air na briathran uile gu léir air a' cheud aithris. Cuideachd, cuiridh iad an céill dhuinn an tlachd 's an tàladh a dh'fhairicheadh cruinniche le mac-meanmna ealanta innleachdach ann a bhith a' tàthadh nan leth-bhreac ri chéile ach am buannaicheadh iad às ùr an riochd a bh' orra bho thùs – mas fhìor.

Aig an àm seo cha robh e 'na nòs aig MacGilleMhìcheil barrachd air aon chlàradh de theacsa a dhèanamh bhon aon aithrisiche, ach lorgar an dàrna tarraing den aon ortha ann an sreath de dh'òchd dhiubh a sgrìobh MacGilleMhìcheil sìos bho Mhàiri Stiùbhart air an aon latha, 19 Màirt 1877. Leis mar a chaochail Màiri dìreach ceithir mhìosan as déidh seo, tha e coltach gum b' e dìleab a dh'aona bhàghadh a bha i a' toirt seachad d'a charaid: na bh' aice de dh'orthachan, a' ghibht mu dheireadh bhuaipe don chlàraiche.

Cuiridh mise 'n spréidh so romham
 Mar a dh-òrduich Rìgh an Domhain,
 Muire ga'n gleidheadh o fheith' nan coimheach;
 Air thùs a Bhrìde mhìn bi mariu,
 Le d' bhata 's le d' lorg bi rompa
 'S gun glacadh tu cir as d' fhalt,
 O rinn thu dhuibh eolas 'as earail,

Gan gleidheadh o chall 's o lochd,
 O bhathadh, an oilt 's o gharadh cam,
 Na o mhilleadh sluic;
 A Bhrìde mhìn fagam h-agad,
 Muire tilleadh thugam,
 Le luas Dhia 's Challum-Chille
 Casan cuiribh fothaibh
 'S drochaid Mhuire romhaibh. (Stewart 1872)

Ora na Buachileac

Cuiri mise spreid so romham
 Mar a dh'ord. Ri an domh.
 Muir ga feth a gli an coidead
 Eirich thus a Bhrìde mhìn
 Gun glac a trì chùr as t-fhast.
 Cuiri tu dhaibh eolas gun eanra?
 Ga'n gleid o chall gun loc
 Bhrìde fagam agam
 Buach Dhe agus C-chille
 Casa-cura fothaibh s drochaid
 Car muire romhaibh
 O chreig o chabhan o allt
 O ghala coin no a mhille sluic

Carra Casacurra = never failing feet. (CW108/10 [fo.4])

Bho anmoch anns na 1860an air adhart, a-réisde, bhiodh Alasdair MacGilleMhìcheil a' cruinneachadh tòrr a bharrachd na dìreach na teacsaichean a b' àirde cliù anns na taighean-céilidh, 's iad sin, sgeulachdan eadar-nàiseanta agus laoidhean na Féinne. Le bean, taigh, agus teaghlach a-nis, cha bhiodh cus ùine aige tuilleadh. Aig an aon àm, dh'fheumadh e fios-freagairtean a chumail ri grunn luchd-eòlais. Mar sin, dh'fheumadh MacGilleMhìcheil clàradh ann an àite sam bith a b' urrainn dha. Ach leis mar a bha e a-nis pòsda le teaghlach òg, agus a' bhean Màiri gu domhainn an sàs ann an obair charthannais am measg nan daoine bochda, b' urrainn dha aithne a chur air aithrisichean ùra, b' urrainn dha gnèithean ùra de dhualchas a ruigsinn agus a sgrìobhadh sìos. Leis cho mì-fhoirmeil siùbhlach 's a dh'fhàsadh an conaltradh càirdeil eadar clàraiche agus aithrisiche – mar bu trice ann an riochd còmhraidh seach agallaimh – agus leis cho siùbhlach saor 's a bha nàdar nan gnèithean beul-aithrise a bhiodh e a-nis a' clàradh agus a' tar-sgrìobhadh co-dhiù, bhiodh Alasdair MacGilleMhìcheil a' sìor fhàs cleachdte ri bhith a' cruinneachadh bhloighdean agus chrìomagan.

Bheireadh e an aire cuideachd do cho tric 's a dh'éireadh mì-thuigse agus mì-mhineachadh ann an conaltradh, cha b' ann a-mhàin eadar aithrisiche agus cruinniche, ach cuideachd, dh'fhaodadh e bhith, eadar deifir ghinealaichean de dh'aithrisichean. Mar sin, bhiodh 'inntinn an sàs a' meòrachadh ciamar a dhèanadh e càradh air na lochdan a bha buailteach don obair-se, ciamar a lionadh e na beàrnan a dh'fhosgladh anns na teacsaichean. Anns na suirbhéidhean agus na clàdhachaidhean airceòlach a rinn e anns na h-eileanan, b' fheadar do MhacGilleMhìcheil beachdachadh mu ciamar a b' urrainnear bloighdean de chultar dùthchasach a thàdhadh ri chéile, agus gu dé dh'inneadh an fhianais a bha taisgte anna mun àm a dh'fhalbh. Fo bhuaidh a mhnatha Màiri Frangag, té a bhiodh a' saothrachadh, mus do phòs i, ann a bhith a' rannsachadh agus a' clò-bhualadh leabhraichean-aifrinn don Eaglais Easbaigich, thòisich Alasdair MacGilleMhìcheil a' coimhead air na h-orthachan Gàidhlig mar bhloighdean theacsaichean aifrinn a thàrr à long-bhriseadh na h-eaglaise Ceiltiche tràth anns na Meadhan Aoisean:

MÌ-THUIGSE, DÌTH TUIGSE, TÀTHAGAN

The poem is curious and at first sight looks very superstitious. Closer inspection, however, shows that it is symbolic, rather than superstitious. Probably it formed part of the ritual of the ancient Celtic Church, as I think the most, if not all these old rhymes did. A.C. (CW131A fo.416)

Mar thoradh air dà fhichead bliadhna de dh'oidhirpean gus beàrnan-conaltraidh eadar aithrisiche agus cruinniche a lìonadh, choisinn Alasdair MacGilleMhìcheil fìor liut ann an tomhais dé bu chiall agus dé bha a dhìth air na teacsaichean a chlàraich e. Tha cuid de sgoilearan a' cumail a-mach nach robh Maighstir Ailein Dòmhnallach buileach ann an da-rìribh anns a' mhòladh a rinn e d'a charaid as déidh dha leabhraichean de *Charmina Gadelica* i-ii fhaighinn mar ghibht bhon fhear-deasachaidh:

The translation is marvellous. It is a puzzle to me how you were able to interpret what I know the reciters themselves would tell you they could not translate, and yet when I read any such piece and look at the translation I say 'Yes, it must be that'. Your Gaelic intuition must be extraordinary. (Campbell 1971-6: 298)

As déidh dhomh coimeas a dhèanamh eadar grunn theacsaichean tùsail agus na chaidh a chlàbhualadh ann an *Carmina Gadelica*, chan urrainn dhomh aontachadh le seo. Saoilidh mi gun do sgrìobh Maighstir Ailein gu h-onarach. Bha comas air leth aig MacGilleMhìcheil ciall a thoirt fiù's às na briathran, na meafaran, na gnàthasan-cainnt a bu mhì-ghealltanaiche a' coimhead a' cheud shùil 'gan tugadh orra.

Cha bu chòir dhuinn idir làn mhaitheanas a thoirt do dh'Alasdair MacGilleMhìcheil airson nan dòighean-deasachaidh a thagh e. Aig an aon àm, chan fhuilear dhuinn aideachadh nach robh iad sin idir 'nan annas am measg a cho-aoisean. Gu dearbh, 's iomadach neach-cruinneachaidh beul-aithris a tha air gabhail ris na prionnsapalan sin suas chon an latha an-diugh, 's iad a' dealbhadh, a' ceangal, a' lìomhadh, agus ag ath-obrachadh theacsaichean tùsail airson ceann-uidhe na duilleig clòbhualte. B' fhiach aithneachadh cuideachd gum b' e dian-oidhirp a bh' ann an *Carmina Gadelica* fhéin gus seann mhì-thuigsean, mì-mhìneachaidhean, mì-earbsa, agus mì-rùn a shlànachadh ri linn aimsir bhruailleach ann an eachdraidh: Cogadh nan Croitearan, agus aire nan ùghdarras dìrichte aon uair eile air an 'Trioblaid Ghàidhealach', air na Gàidheil, air a' chànan, agus air an dualchas. Chaidh *Carmina Gadelica* a chur fo chomhair an t-sluaigh mar phàirt de dh'iomairt tòrr na bu sgaoilte: sgrìobhaichean, sgoilearan, agus luchd-coiteachaidh a' strì ris an dùbhlán a bha rompa, 's e sin mar a dhèanadh iad eadar-theangachadh eadar cainnt-beòil tùsail an t-sluaigh, agus teacsaichean sgrìobhte no clòbhualte, eadar a' Ghàidhlig agus a' Bheurla, agus, an rud bu chudromaiche buileach, mar a lorgadh iad a' chèis-mhìneachaidh iomchaidh a bheireadh seachad brìgh na céille don choigreach, agus eadhan don nàmhad fhéin.

BUIDHEACHAS

Bu mhath leam taing a thoirt do dh'Urras Leverhulme 's iad cho fialaidh ann a bhith a' maoinachadh an rannsachaidh seo; agus gu dearbh don Dr Iain MacAonghuis airson na thug e dhomh de thaic, de chomhairle, agus de chuideachadh thar nam bliadhnan.

GIORRACHAIDHEAN

CW

LSS Carmichael Watson, Leabharlann Oilthigh Dhùn Èideann.

TÙSAN

AP RHEINALLT, TRISTAN.

- 2010 *Obair gun Duais? Alasdair MacGilleMhìcheil a' tionail Ainmean Gàidhlig eun. A Thankless Task?: Alexander Carmichael as a Collector of Gaelic bird names.* Kershader, Isle of Lewis.

BLACK, RONALD.

- 2008 'I thought he made it all up: Context and controversy'. Domhnall Uilleam Stiùbhart (ed.), *The Life and Legacy of Alexander Carmichael*. Port of Ness, Isle of Lewis: 57–81.

BOSCO, FRANCESCA M., MONICA BUCCIARELLI AND BRUNO G. BARA.

- 2006 'Recognition and repair of communicative failures: A developmental perspective'. *Journal of Pragmatics* 38: 1398–1429.

BRIGGS, CHARLES L.

- 1984 'Learning how to ask: Native metacommunicative competence and the incompetence of fieldworkers'. *Language in Society* 13: 1–28.

BRUFORD, ALAN.

- 1983 "'Deirdire" and Alexander Carmichael's treatment of oral sources'. *Scottish Gaelic Studies* xiv: 1–24.

CAMPBELL, DONALD.

- 1862 *A Treatise on the Language, Poetry, and Music of the Highland Clans.* Edinburgh.

CAMPBELL, JOHN FRANCIS (ED.).

- 1860-62 *Popular Tales of the West Highlands.* 4 vols. Edinburgh.
1872 *Leabhar na Féinne.* Edinburgh.

CAMPBELL, JOHN LORNE.

- 1971-76 Review of *Carmina Gadelica* vi. *Scottish Gaelic Studies*: 290–9.
1978-81a 'Notes on Hamish Robertson's "Studies in Carmichael's *Carmina Gadelica*"'. *Scottish Gaelic Studies* xiii: 1–17.
1978-81b '*Carmina Gadelica*: George Henderson's corrections and suggestions'. *Scottish Gaelic Studies* xiii: 183–218.

CARR, E. SUMMERSON.

- 2010 'Enactments of expertise'. *Annual Review of Anthropology* 39: 17–32.

CHEAPE, HUGH.

- 2008 "'Every treasure you chanced on": Alexander Carmichael and material culture'. Domhnall Uilleam Stiùbhart (ed.), *The Life and Legacy of Alexander Carmichael*. Port of Ness, Isle of Lewis: 115–34.

DASCAL, MARCELO.

MÌ-THUIGSE, DÌTH TUIGSE, TÀTHAGAN

- 1999 'Introduction: Some questions about misunderstanding'. *Journal of Pragmatics* 31: 753–62.
- DASCAL, MARCELO, AGUS ISIDORO BERENSTEIN.
- 1987 'Two modes of understanding: Comprehending and grasping'. *Language and Communication* 7: 139–51.
- FABIAN, JOHANNES.
- 1995 'Ethnographic misunderstanding and the perils of context'. *American Anthropologist* 97: 41–50.
- MACDONALD, MURDO.
- 2008 'The visual dimension of *Carmina Gadelica*'. Domhnall Uilleam Stiùbhart (ed.), *The Life and Legacy of Alexander Carmichael*. Port of Ness, Isle of Lewis: 135–45.
- MEEK, DONALD.
- 2007 'Faking the "True Gael"? *Carmina Gadelica* and the Beginning of Modern Gaelic Scholarship'. *Aiste: Ramsachadh air Litreachas Gàidhlig / Studies in Gaelic Literature* 1: 76–106.
- ROBERTSON, HAMISH.
- 1971-76 'Studies in Carmichael's *Carmina Gadelica*'. *Scottish Gaelic Studies*, xii: 220–65.
- STEWART, REV. ALEXANDER.
- 1872 'Nether-Lochaber'. *Inverness Courier*, 1 August 1872: 3.
- STIÙBHART, DOMHNALL UILLEAM.
- 2008a 'Alexander Carmichael and *Carmina Gadelica*'. Domhnall Uilleam Stiùbhart (ed.), *The Life and Legacy of Alexander Carmichael*. Port of Ness, Isle of Lewis: 1–39.
- 2008b 'Màiri Bhreac agus Gàidsear an Fhèilidh: Màiri Stiùbhart, Alasdair MacGilleMhìcheil, na thug i seachad, agus na rinn e leis'. *Scottish Gaelic Studies*. xxiv: 551–571.
- 2009 'Alasdair MacGilleMhìcheil agus cultar dùthchasach'. Richard A. V. Cox (deas.), *Dualchas agus an Àrainneachd: Sin am Fearann Caoin*. Ostaig, An t-Eilean Sgitheanach: 134–60.
- 2010 'Alasdair MacGilleMhìcheil: Fear-cruinneachaidh òran ri linn nan 1860an'. Ruairí Ó hUiginn (eag.), *Foinn agus Focail: Léachtaí Cholm Cille XL*. Maigh Nuad: 109-49.
- 2013 'The making of a charm collector: Alexander Carmichael in Uist, from 1864 to 1882'. James Kapalo, Éva Pócs, and William Ryan (eds), *The Power of Words: Studies on Charms and Charming in Europe*. Budapest: 21-70.
- THOMAS, JENNY.
- 1983 'Cross-cultural pragmatic failure'. *Applied Linguistics* 4: 91–112.

VERDONIK, DARINKA.

2010 'Between understanding and misunderstanding'. *Journal of Pragmatics* 42: 1364–79.

WEIGAND, EDDA.

1999 'Misunderstanding: The standard case'. *Journal of Pragmatics* 31: 763–85.